

Čtení o Zakarpatsku

N A Ú V O D

Náš pamětník Ivan Hendruk se narodil a první roky svého dětství strávil v Kosovské Polaně (ukr. Kosivské Poljaně). Během vyprávění o svém životě zmínil také zvyky a tradiční jídla Podkarpatské Rusi, která se u něho doma vaří dodnes.

Navíc členem našeho týmu je jeho prasynovec a Polanu několikrát navštívil, a proto jsme se rozhodli, že naším doprovodným materiálem bude čtení o tomto místě.

D Ě J I N Y

P O D K A R P A T S K É

R U S I

Když jsme se našeho pamětníka ptali, kde přesně Kosovská Polana leží, mluvil o Zakarpatské Rusi. Z hodin dějepisu jsme věděli o Podkarpatské Rusi a trochu nás to mátló. Chtěli jsme si to ujasnit, a proto jsme hledali na internetu...

Oblast Podkarpatské Rusi (také nazývaná Zakarpatsko) patřila za vlády Svatopluka, který vládl v letech 871 až 894, pod správu Velkomoravské říše. Po smrti jeho syna Mojmíra II. na začátku 10. století ovládli tuto oblast Maďaři. Načas patřila Kyjevské Rusi a od 11. století Uherskému království, které se v roce 1526 stalo součástí habsburské monarchie až do jejího rozpadu v roce 1918.

Na území Podkarpatské Rusi žili převážně Rusíni, v jižních rovinatých oblastech převažovali Maďaři, dále zde žila početná německá, židovská a rumunská menšina. Podle sčítání lidu z roku 1921 zde žilo zhruba 600 000 obyvatel.

Před koncem první světové války (v létě 1918) se dohodli Rusíni žijící v USA s Tomášem Garriguem Masarykem, že se Podkarpatská Rus připojí k nově vzniklému Československu jako samosprávná část. Odmítali připojení k Maďarsku, protože jako součást Uher čelili dlouhá staletí maďarizaci.

Na základě Saint-Germainské mírové smlouvy, která byla uzavřena 10. září 1919, se stala

D Ě J I N Y

P O D K A R P A T S K É

R U S I

Podkarpatská Rus oficiálně součástí nově vzniklého Československa jako autonomní země s vlastním sněmem a guvernérem. Centrem bylo město Užhorod. Ale autonomie byla pouze formální, ne praktická. Pražská vláda tak chtěla udržet přímou kontrolu v této části. Autonomie byla naplněna až během tzv. druhé republiky, 2. listopadu 1938, kdy Československo bylo oslabeno Mnichovskou dohodou. Hlavním městem se stalo město Chust, protože jihozápadní část s Užhorodem zabralo Maďarsko.

Podkarpatská Rus patřila k nejzaostalejším částem Československa. Šlo o zemědělskou oblast a podíl průmyslu činil pouze 2,2 %. Po jejím připojení sem vyslala pražská vláda své úředníky, vojáky, policisty, učitele a technické odborníky. Díky tomu se zvýšila gramotnost (v době připojení umělo číst a psát pouze 17 % obyvatel), byla budována infrastruktura a rozvíjel se obchod.

D Ě J I N Y

P O D K A R P A T S K É

R U S I

Dne 14. března 1939 byl vyhlášen samostatný Slovenský stát a Maďarsko ještě téže noci začalo obsazovat zbývající část Podkarpatské Rusi. Správním centrem se pod vládou Maďarska stalo město Chust.

V říjnu 1944 byla Podkarpatská Rus osvobozena sovětskou Rudou armádou a Stalin, který se nechtěl po válce tohoto místa vzdát ze strategických důvodů, začal chystat její připojení k SSSR.

V červnu 1945 uzavřelo Československo smlouvu o odstoupení Podkarpatská Rusi k SSSR, která začala platit v lednu 1946. Představitelé Podkarpatské Rusi nebyli přizváni k těmto jednáním, proto se tomuto připojení říká "rusínský Mnichov". V srpnu 1945 byli obyvatelé Podkarpatské Rusi na základě Benešova dekretu zbaveni československého občanství. Nakonec si toto občanství mohli ponechat vojáci a jejich rodinní

D Ě J I N Y

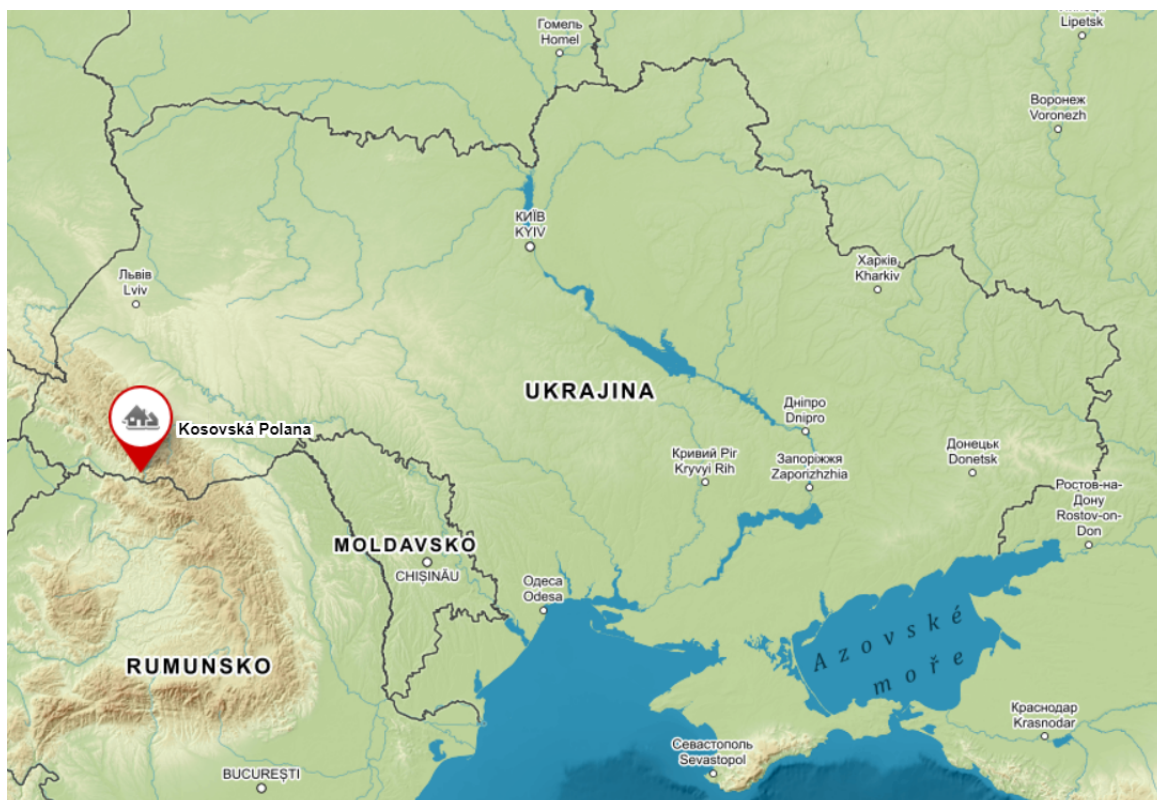
P O D K A R P A T S K É

R U S I

příslušníci, zde žijící. Podkarpatská Rus byla začleněna do Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Sovětský svaz zde zavedl totalitní režim (byla zakázána řeckokatolická církev, proběhla kolektivizace, byli popraveni ti, kteří byli "nebezpeční" pro stalinský režim, tisíce lidí bylo zavražděno nebo násilně deportováno). Z Rusínů se stali Ukrajinci.

Po rozpadu SSSR se Podkarpatská Rus stala součástí nezávislé Ukrajiny jako autonomní Zakarpatská oblast (31. prosince 1991).

Hledání z traceného času - Film o Podkarpatské Rusi z roku 1930:
https://www.youtube.com/watch?v=sAgJm55xO6o&ab_channel=OlegOlashyn

RODNÁ KOSOVSKÁ POLANA

Kosovská Polana (ukr. Kosivská Poljana) se dnes nachází v Zakarpatské oblasti na Ukrajině, v okrese Rachov. Leží v úzkém údolí řeky Kisva, která se vlévá do Tisy, a na jeho svazích.

Obec byla založena v roce 1537, ale první písemná zmínka o tomto místě pochází z roku 1361, kdy se zde nacházela osada Ozon. Název Polana (Poljana) pochází ze 17. století a Kosovská Polana z roku 1925.

Podle legendy přišli první obyvatelé vesnice z Kosova, z čehož vznikl pozdější název obce.

Koncem 18. století se v blízkosti obce těžila železná ruda, která se tavila v sousední obci Kobyliské Poljaně. Hlavním zdrojem obživy obyvatel bylo a stále je zemědělství (chov dobytka a ovcí) a těžba dřeva.

V současné době má Polana kolem 4 200 obyvatel.

YouTube - Kosovská Polana z ptačí perspektivy v roce 2017:
<https://1url.cz/Mr5US>

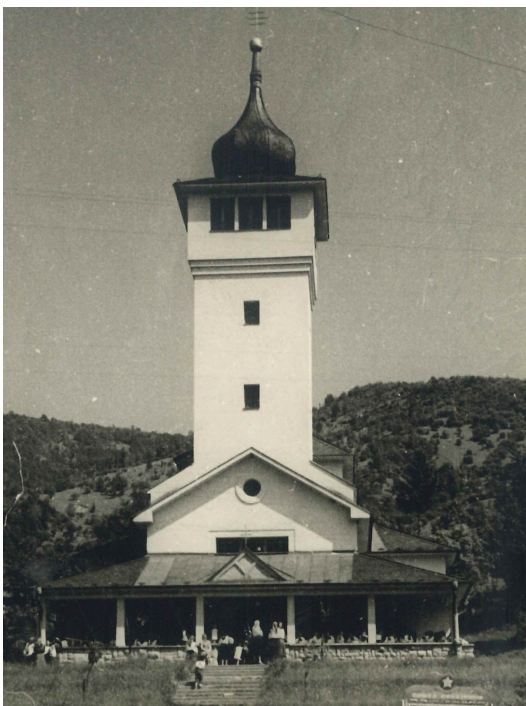
Youtube - Kosovská Polana (vesnice mezi horami):
<https://www.youtube.com/watch?>

RODNÁ KOSOVSKÁ POLANA

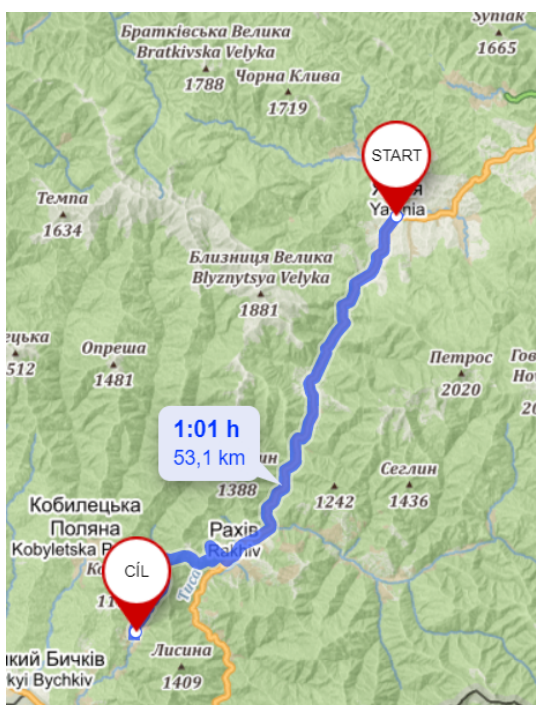
Pohled na Kosovskou Polanu

Řeckokatolický kostel sv. Petra a Pavla v Kosovské Polaně, který byl postaven v letech 1935 až 1937 na místě původního dřevěného kostela (vlevo stará pohlednice, vpravo současnost)

JASINA: RODIŠTĚ MANŽELKY

Manželka Halina Hendruková pochází z obce Jasina, která se nachází 53 km od Polany. Protože sem jezdí manželé Hendrukovi nejčastěji na návštěvu k příbuzným, hledali jsme informace také o tomto místě.

Jasina (ukr. Jasiňa) leží na soutoku Černé Tisy a Lazeščiny. V roce 2007 měla obec 8 500 obyvatel a je větší než Kosovska Polana.

Obec má ve svém znaku pastýře Struka, zelený strom a stádo. Vznikl podle pověsti o pastýři Ivanu Struku z Haliče, který zde

jednou pásal své ovce, ale přišla sněhová bouře a napadlo hodně sněhu. Protože nemohl zahnat ovce domů, postavil provizorní salaš a ovce do ní zahnal. Když se vrátil, našel stádo celé i s jehňaty. Na znamení vděčnosti Bohu postavil dřevěný kostel, kterému se přezdívalo Strukivskaja..

JASINA: RODIŠTĚ MANŽELKY

První písemná zmínka pochází z roku 1555 a zakladateli byli Huculové ze sousední Haliče.

Kromě zemědělství byla důležitým zdrojem obživy těžba dřeva.

Velmi důležitým krokem pro rozvoj obce a celé oblasti bylo vybudování železnice, která končila právě zde a byla dokončena v roce 1896, tj. ještě za Rakouska-Uherska.

V době, kdy Podkarpatská Rus patřila Československu, železniční stanice Jasina byla nejvýchodnější stanicí Československých drah. Končil zde rychlík z Prahy. Dnes na trati jezdí osobní vlaky spojující Rachov, Vorochtu a Ivano-Frankivsk, ale také dálkové vlaky do Lvova, Kyjeva a Charkova.

Železniční trať v roce 1907

JASINA: RODIŠTĚ MANŽELKY

Pohled na obec Jasina

Zvonice a kostel na Nebevstoupení Páňě v Jasině

JASINA: RODIŠTĚ MANŽELKY

Nádraží v roce 1907

Nádraží v roce 2008

Z V Y K Y : V E L I K O N O C E

VELIKONOCE

Na velikonoční neděli se připraví jídlo do košíků, které se odnesou ke kostelu. Zde se shromáždí lidé, aby v procesí obešli s košíky kostel. Poté jídlo posvětit farář, aby si ho mohli lidé odnést domů a sníst ke svátečnímu obědu.

Typickými jídly v košíku jsou: paska (pletenec, připomíná český mazanec), klobása, sýr, malovaná vajíčka, ovčí sýr brynza, může být také slanina nebo uzené maso.

Na velikonoční pondělí kropí muži ženy, aby byly očištěné. Za to dostávají muži štamprli.

Chléb paska - recept:

<https://www.labuznik.cz/recept/ukrajinska-paskakulyc/>

Youtube - Velikonoce v obci Jasina v Podkarpatské Rusi za Československa 1929:

<https://1url.cz/Jr5fR>

Z V Y K Y : V Á N O C E

VÁNOCE

Vánoce se slaví až 6. a 7. ledna. Je to tím, že řeckokatolická a pravoslavná církev se řídí juliánským kalendářem, který je o několik dní pozadu.

6. ledna se ozdobí stromeček a připravuje se jídlo na Svatou večeři, která má kolem dvanácti jídel. Základním jídlem je kuta (ukr. kuťa), dále nadívané holubce, pirožky s různou náplní (např. s brambory, brynzou, masem), různé saláty. Dárky se nedávají.

Kuta - recept:

<https://www.recepty.cz/recept/ukr-ajinska-kutia-1341>

7. ledna na Tři krále chodí děti koledovat. Zpívají koledy a za to dostanou nějaký pamlsek, v současnosti spíš peníze.

Dříve bylo zvykem, že chodila od domu k domu koledovat skupina chlapců. Byli převlečeni za krále, pastýře a čerta. Hráli na harmoniku a buben.

Youtube - Vánoce v Podkarpatsku 1940:

<https://tinyurl.com/2p8paknf>

ZVYKY: VÁNOCE

Koledníci v Kosovské Polaně (60. léta)

J Í D L O

Velikonoční chléb paska

Ingredience:

- mouka
- droždí
- mléko, zakysaná smetana
- sůl a cukr
- rozinky
- máslo

Vánoční kuta (kuťa).

Ingredience:

- tlučená pšenice
- med a ořšky
- maková zrníčka
- jablka

Boršč

Ingredience:

- červená řepa, zelí, mrkev, petržel
- kousek vepřového masa (nejlíp uzené)
- těsně před podváním kysaná smetana
- kopr

J Í D L O

Pyrohy (varenyky).

Jsou to nekynuté knedlíky půlkruhového tvaru, popř. trojúhelníkovitého či obdélníkovitého tvaru.

Ingredience:

- mouka
- vejce
- sůl
- voda
- náplň: brynza, kysané zelí nebo brambory, může být také ovoce
- polévají se máslem a kysanou smetanou
- popř. se na ně můžou dát škvarky, cibule

J A Z Y K

V Podkarpatské Rusi se mluvilo a stále mluví rusínsky.

Základní fráze, která jsou podobná češtině:

Rusínsky	Česky
<i>Добрий день!/Dobrýj deň!</i>	Dobrý den!
<i>Слава Ісусу Христу!/Slava Isusu Christu!</i>	Pochválen buď (Pán) Ježíš Kristus!
<i>Слава навикы Богу!/Slava naviký Bohu!</i>	Navěky amen!
<i>Агої!/Ahoj!</i>	Ahoj!
<i>Маї ся добрі!/Maj sia dobri</i>	Měj se hezky!
<i>Маї ся!/Maj sia!</i>	Měj se!
<i>Як ся маєш?/Jak sia maješ?</i>	Jak se máš?
<i>Вшытко добре/Všýtko dobre!</i>	Všechno dobrý!

Vybraná slovíčka, která nejsou podobná češtině:

вуйко (vujko) - strejda

ТОТОДІЯТИ (totodijaty) - dělat něco

торбонца (torbonca) - kolečko

гачи (hači) - kalhoty

дідько (did'ko) - čert

корчи (korči) - keře

Wikipedie - Rusínština:

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Rus%C3%ADn%C5%A1tina>

N A Z Á V Ě R

Vyprávění pana Hendruka bylo zajímavé a jsme rádi, že jsme ho mohli poznat. Zažil toho během svého života opravdu hodně. Protože jsme nemohli použít jeho vzpomínky týkající se dramatického odchodu z Podkarpatské Rusi v roce 1945, které zažil jako tříleté dítě, a řada věcí byla zprostředkovaným vyprávěním, rozhodli jsme se jeho dětství a vzpomínkám na Podkarpatskou Rus, kam stále jezdí, věnovat tento materiál.

Z D R O J E I N F O R M A C Í

Podkarpatská Rus. Wikipedie [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Podkarpatsk%C3%A1_Rus

Podkarpatská Rus a její symboly. Česká a slovenská historie [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://ceskaaslovenskahistorie.estranky.cz/clanky/podkarpatska-rus.html>

Před 75 lety se Československo rozloučilo s Podkarpatskem. Oblast se „vrátila“ Ukrajině, k níž dříve nepatřila. Česká televize [online]. 22. 11. 2020 [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Podkarpatsk%C3%A1_Rus

Před 75 lety se Československo rozloučilo s Podkarpatskem. Oblast se „vrátila“ Ukrajině, k níž dříve nepatřila. Česká televize [online]. 29. 10. 2018 [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2632529-ani-madarsko-ani-ukrajina-podkarpatska-rus-se-nakonec-rozhodla-pro-ceskoslovensko>

Kossiwka Poljana. Wikipedie [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Kossiwka_Poljana

Косівська Поляна. Wikipedie [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BO_%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B0

Jasiňa. Wikipedie [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Jasi%C5%88a>

Rusínština. Wikipedie [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rus%C3%ADn%C5%A1tina>

Z D R O J E O B R Á Z K Ů

[Вид на горы с горы возле озера Синевир]. In: Wikimedia Commons [online]. 7. května 2014 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%D0%92%D0%B8%D0%B4_%D0%BD%D0%BO_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D1%81_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BB%D0%B5_%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BO_%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%80.JPG

[Coat of arms of Rusyns in Slovakia]. In: Wikimedia Commons [online]. 21. března 2021 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_Rusyns_in_Slovakia.svg

[Mapa Československa v letech 1928–1938]. In: Wikimedia Commons [online]. 25. dubna 2020 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Czechoslovakia01_cs.png

[Druhá Československá republika 1938]. In: Wikimedia Commons [online]. 3. února 2009 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Druh%C3%A1_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika_1938_podkarp._rus.png

In: Mapy.cz [online]. Dostupné z:

<https://mapy.cz/zakladniq=kosovska%20poljana&source=osm&id=359830&ds=2&x=24.3156731&y=48.5283114&z=6>

[Kosivska Polyana]. In: Wikimedia Commons [online]. 1. července 2005 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kosivska_Polyana.jpg

[Ясіня з гори Шурева Буковина]. In: Wikimedia Commons [online]. 18. července 2007 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%D0%AF%D1%81%D1%96%D0%BD%D1%8F_%D0%B7_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%A8%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BO_%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%BO.jpg

Z D R O J E O B R Á Z K Ů

[Fortepan]. In: Wikimedia Commons [online]. 1917 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vas%C3%BA+%C3%A1llom%C3%A1s._Fortepan_86859.jpg

[Jasiňa, nádraží]. In: Wikimedia Commons [online]. 14. srpna 2008 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jasi%C5%88a,_n%C3%A1dra%C5%BE%C3%AD.jpg

[Jasina gerb]. In: Wikimedia Commons [online]. 20. července 2012 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jasina_gerb.gif

[Kutya]. In: Wikimedia Commons [online]. 2005 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kutya.jpg>

[Eastern Orthodox Church in Kosivska Polyana]. In: Wikimedia Commons [online]. 18. srpna 2012 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eastern_Orthodox_Church_in_Kosivska_Polyana.JPG

[Koljivo from wheat]. In: Wikimedia Commons [online]. 6. ledna 2006 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Koljivo_from_wheat.jpg

[Borscht with bread]. In: Wikimedia Commons [online]. 30. prosince 2018 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Borscht_with_bread.jpg

[Singer Café - Pierogi]. In: Wikimedia Commons [online]. 20. června 2013 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Singer_Caf%C3%A9_-_Pierogi_IMG_3425.JPG

Archiv Ivana Hendruka